

О.А. БАТАЛОВ, к. філос. н., м. н. с. Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Харкові, Харків

ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті на прикладі Полтавської області досліджено перспективи інноваційного розвитку в регіонах України. Проаналізовано основні тенденції соціально-економічного розвитку Полтавської області, виокремлено найбільш значимі ризики збалансованого розвитку регіону, надано рекомендації щодо напрямків поглиблення реформ.

В статье на примере Полтавская область исследована перспективы инновационного развития в регионах Украины. Проанализированы основные тенденции социально-экономического развития Полтавской области, выделены наиболее значимые риски сбалансированного развития региона, предоставлены рекомендации относительно направлений углубления реформ.

The prospects of innovative development of Ukrainian regions on example of Poltava oblast are researched in the article. The main trends of social and economic development of Poltava oblast are analyzed, the most significant risks of the balanced development of the region are indicated, the recommendations about directions of broadening of reforms are given.

Ключові слова: інноваційний розвиток, модернізація економіки, ризики збалансованого розвитку, управлінські рішення, напрямки поглиблення реформ.

Вступ. В умовах рецесії світової економіки та можливої другої «хвилі» кризи інноваційний розвиток України завдяки залученню зовнішніх ресурсів виглядає малоімовірним. Економіки США, Японії та країн ЄС, найімовірніше, будуть продовжувати втрачати значення «локомотивів» світового розвитку, результатом чого після 2025-2030 рр. буде згасання старих «центрів сили» (США, ЄС) та постання нових (Китай, Індія, можливо, Бразилія, Іран). Ці події будуть супроводжуватись хаосом у міждержавних стосунках та проблемами з накопиченням капіталу (докладніше див.: [1; 2]). Отже, закордонні ринки збуту вітчизняної продукції будуть все більше «стискуватись», а всередині України поки що не було презентовано нових об'єктів недефективних інвестиційних вкладень. Тому перспективним виглядає розвиток економіки України за рахунок власних ресурсів, перш за все завдяки впровадженню інновацій в регіонах.

Постановка завдання. Завданням цієї статті є на прикладі Полтавської області показати проблеми та перспективи інноваційного розвитку на регіональному рівні.

Останні дослідження і публікації. Серед українських дослідників, які розробляють нові інноваційні підходи у регіональній політиці слід назвати Я. А. Жаліло, С. О. Білу та В. І. Жука [див.: 3; 4]. Наприклад, в аналітичній доповіді «Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України» [5] автори особливу увагу приділили аналізу міжрегіональної співпраці, модернізації системи управління регіональним розвитком та ролі кластерів, що стимулюють розвиток високотехнологічного та наукоємного виробництва.

Результати дослідження. Протягом 2011 р. економіка Полтавського регіону демонструвала сталу тенденцію до післякризового відновлення та динамічного розвитку. Так, за підсумками 2-го кварталу 2011 р. регіон за темпами розвитку посів друге місце серед інших регіонів України, а за підсумками 3-го кварталу – п'яте. Отже, у січні-листопаді 2011 р. позитивними тенденціями та характеристиками економічного розвитку регіону були:

- зростання в таких галузях промисловості, як металургія (за січень-листопад 2011 р. на 20,5%), виробництво неметалевої мінеральної продукції (на 10,8%), машинобудування (на 5,99%) [6];

- приріст у легкій промисловості (за січень-листопад 2011 р. порівняно з аналогічним періодом 2010 р. індекс промислової продукції становив 89,9%) [6];

- значне зростання в сільському господарстві (за січень-вересень 2011 р. загальне виробництво продукції сільського господарства у порівнянні з аналогічним періодом 2010 р. зросло на 17,5%). Відповідно зріс і обсяг реалізованої аграрними підприємствами продукції (за січень-листопад 2011 р. на 22,4% більше, ніж у відповідному періоді 2010 р.) [6];

- зростання об'ємів капітальних інвестицій (обсяги інвестицій за січень-червень 2011 р. склали 3,469 млрд. грн., що на 19% більше, ніж за відповідний період 2010 р.), за якими регіон опинився в четвірці лідерів України [6];

- збільшення об'ємів іноземних інвестицій (накопичений обсяг прямих іноземних інвестицій станом на 1 липня 2011 р. склав 563,8 млн. дол., що на 6,5% більше від обсягу на початок року) [6];

- нарощення позитивного сальдо торгівлі з іноземними країнами – за січень-жовтень 2011 р. позитивне сальдо зовнішньої торгівлі становило 1,627 млрд. дол. (зазначимо, що у відповідному періоді 2010 р. воно також було позитивним – що відрізняє Полтавську область від більшості інших регіонів України – і складало 776,6 млн. дол.) [6];

- проявилась тенденція до ліквідації заборгованості по зарплатні (регіон за-

йняв 2 місце по Україні за виплатою боргів на державних підприємствах). Так, упродовж січня-жовтня 2011 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати у порівнянні з початком року зменшилась на 36,9% і склала лише 16,6 млн. грн. (для порівняння – в Харківському регіоні на 1 листопада вона складала 146,2 млн. грн.). Перш за все борги скоротились на економічно активних підприємствах (на 71,0%) [6].

Негативними тенденціями та характеристиками економічного розвитку Полтавського регіону у січні-листопаді 2011 р. були:

- зростання цін для населення на послуги ЖКГ та на транспорт в цілому. Так, ціни на електроенергію за січень-листопад 2011 р. збільшились на 22,9%, водопостачання – на 18,3%, каналізацію – на 12,5%, гарячу воду та опалення – на 9,5%. Ціни на послуги автодорожнього транспорту за січень-листопад 2011 р. зросли на 30,1%, залізничного транспорту – на 5,5% [6];

- безпосередньо до жовтня 2011 р. спостерігався спад у нафтохімічній галузі – станом на січень-жовтень 2011 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2010 р. об'єми нафтодобування знизилась на 17,4%. «Укртатнафта» за вказаний період знизила темпи нафтопереробки на 14,3%, виробництва бензину – на 16,35%, дизпалива – на 25,2% [6]. Частину робітників нафтохімічної галузі було переведено на неповний графік робіт, почастишали затримки з виплатою зарплатні. Однак вже станом на жовтень ситуація почала виправлятися (у вказаному місяці «Укртатнафта» переробила сировини на 40,4% більше, ніж у вересні, а бензину та дизпалива – на 24% та 15,1% відповідно). Таким чином на кінець року спад у галузі змінився тенденцією до зростання (у листопаді 2011 р. у порівнянні з листопадом 2010 р. зростання склало 18,6%) [6].

До негативних проявів у соціальному розвитку регіону слід перш за все віднести негативні демографічні тенденції. Так, упродовж січня-жовтня 2011 р. чисельність населення зменшилась на 8817 осіб, у тому числі за рахунок природного скорочення на 8580 осіб (порівняно із січнем-жовтнем 2010 р. обсяг природного скорочення зменшився на 1315 осіб) та міграційного (на 237 осіб). Народжуваність залишилась на рівні січня-жовтня 2010р. і становила 9,5 живонароджених у розрахунку на 1000 осіб наявного населення [6].

У внутрішньому розвитку регіону значних диспропорцій немає. Так, за обсягами реалізованої промислової продукції лідерами є Шишацький район та м. Кременчук, аутсайдерами – Лубенський та Чутівський райони. За обсягами виробленої сільгосппродукції лідерами є Глобинський та Шишацький райони, аутсайдерами – Диканський та Зіньківський. За інвестиційною привабливістю перші місця посідають Гребінківський район, міста Комсомольськ, Постава та Лубни,

останні – Гадяцький та Лохвицький райони. Найвищий рівень зареєстрованого безробіття наприкінці року спостерігався у Чорнухинському районі (4,8%), найнижчий – у м. Комсомольську (0,3%) [7].

Такі показники соціально-економічного розвитку Полтавської області було досягнуто, у тому числі, завдяки діям регіональної влади. Так, у 2011 р. владою Полтавщини було розпочато ряд реформаторських ініціатив, для реалізації яких застосовуються переважно внутрішньорегіональні ресурси. Було затверджено «План-графік реформування галузі охорони здоров'я області до 2014 р.», за яким медичну допомогу було розмежовано на первинну (передбачено створення Центрів первинної медико-санітарної допомоги і амбулаторіїв сімейної медицини) та вторинну (буде поступово скорочуватись). Вже розпочали працювати нові госпітальні округи (напрямки акушерства та травматології), посилюється сімейна медицина (медичну допомогу за принципом сімейного лікаря вже отримує 83% населення області, тоді як у 2010 р. – 79%), завершено підготовку до створення центрів первинної медико-санітарної допомоги.

Передбачено реформування ЖКГ в напрямку технічного переоснащення підприємств, зменшення енерговитратності виробництва житлово-комунальних послуг, впровадження роздільного збору твердих побутових відходів, розширення мережі ОСББ. Полтавським національним технічним університетом (на засадах Програми економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава») було підготовлено спеціальну «Програму підготовки фахівців ОСББ».

Впроваджуються пілотні проекти, спрямовані на економію паливно-енергетичних ресурсів у таких містах, як Полтава, Кременчук, Комсомольськ та ін. Наприклад, у м. Комсомольськ придбано обладнання для реконструкції ЦТП 15 мікрорайону з використанням в якості палива відходів деревини для підігріву води, у смт. Диканька котельня по вул. Кірова почала використовувати в якості палива пелети з соняшникового лушпиння, у м. Лохвиця котельні по вул. 60-річчя Жовтня були обладнані котлами на торфі, у с. Велика Круча Пирятинського району для опалення об'єктів соціальної сфери впроваджені електродні котли. У межах пілотного проекту «Утилізація твердих побутових відходів в м. Кременчук» та інвестиційних договорів між Кременчуцькою міськрадою та німецькою фірмою «HAASE Energietechnik AG» на Кременчуцькому полігоні твердих побутових відходів було встановлено обладнання для видобутку біогазу.

Земельна реформа в регіоні здійснюється завдяки первинній приватизації сільськогосподарських угідь, збільшення розміру орендної плати за використання земельних паїв (один із найвищих показників по Україні) та проведення норма-

тивної грошової оцінки земель (що збільшило надходження до бюджетів усіх рівнів на 25-30%). Також поступово збільшуються показники продажу земельних ділянок, що розвиває ринок землі.

В регіоні реалізується понад 120 інвестиційних проектів загальною вартістю понад 3,5 млрд. грн. Наприклад, в агропромисловому комплексі впроваджено 19 інвестиційних проектів по будівництву та реконструкції тваринницьких комплексів для молочного скотарства і свинарства вартістю близько 1 млрд. грн. Метою зазначених проектів є збільшення поголів'я корів на 4 тис. голів, обсягів молока – на 23,1 тис. тонн, поголів'я свиней – на 240 тис. голів, м'яса свинини – на 26,1 тис. тонн.

Проте існує цілий ряд інноваційних заходів на регіональному рівні, що були недостатньо враховані регіональною владою. Серед них слід акцентувати увагу на:

- активізації модернізації в машино- та приладобудувальній галузях;
- забезпеченні високотехнологічного розвитку сільського господарства та переробної промисловості регіону (стимулювання випуску нової техніки для сільського господарства, виробництво екологічно чистих продуктів харчування, будівництво біофабрик);
- створенні регіонального центру передачі новітніх технологій, який би сприяв взаємодії технологічно пов'язаних між собою підприємств, наукових установ, фінансових інституцій та адміністративних органів;
- розробці програм (на рівні облдержадміністрації), що сприяли б трансформації промислового, банківського та торговельного капіталу у структури, здатні продукувати сучасні високотехнологічні, конкурентоспроможні товари та послуги.

Висновки. Основні ризики збалансованого розвитку Полтавського регіону пов'язані з нереалізованим потенціалом модернізації технологічного укладу та структури економіки області:

- низька частка машинобудування у промисловому виробництві;
- висока енергоємність виробництва;
- високий рівень зношеності основних засобів виробництва;
- незадовільний стан інфраструктури;
- недостатній обсяг інвестицій в основний капітал.

Напрямами поглиблення реформ задля стимулювання інноваційного розвитку регіону та першочерговими завданнями місцевих органів влади є:

- впровадження програми імпортозаміщення, зменшенню долі імпорту з-за кордону та збільшення експортної продукції регіону з високим рівнем доданої

вартості;

- стимуляція побудови в регіоні виробництв, що використовують переважно ресурси полтавського походження та орієнтовані перш за все на внутрішньоукраїнський ринок;

- міжрегіональна кооперація Полтавського регіону з іншими регіонами країни на підставі інтенсифікації горизонтальних зв'язків;

- інноваційне стимулювання регіону. Так, згідно з проектами «Концепції створення кластерів в Україні» та «Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів» необхідне формування в регіоні власне полтавських та міжрегіональних кластерів, що дозволить активізувати розвиток високотехнологічних галузей;

- формування сприятливого інвестиційного клімату в регіоні, розробка програм підтримки малого та середнього бізнесу, створення підґрунтя для державного фінансування регіонального розвитку на договірних засадах.

Такі дії дозволили б досягти наступних стратегічних завдань інноваційного розвитку Полтавської області:

- розбудова сучасного суспільства, сучасної конкурентоспроможної інфраструктури та сприяння у вихованні сучасної людини;

- створення умов для участі регіону у висхідних трендах світового технічного та соціокультурного розвитку, внаслідок чого виникне можливість формування довгострокових зайнятостей в регіоні. Сформовані довгострокові зайнятості дозволять ефективно модернізувати економічні потужності регіону, створити проекти, привабливі для наступних поколінь полтавчан та сприяти відтворенню матеріального і людського капіталу в регіоні.

Список літератури: 1. Арриги Дж. Динамика кризиса гегемонии / Джованни Арриги // Свободная мысль. – 2001. – № 5. – С. 4–18. 2. Валлерстайн И. После либерализма / Иммануил Валлерстайн; [пер. с англ. М. М. Гурвица, П. М. Кудюкина, П. В. Феденко]. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 256 с. 3. Регіони України у післякризовий період: ризики та перспективи розвитку: аналіт. доп. / С. О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 104 с. 4. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Збірник матеріалів «круглого столу» / за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2011. – 88 с. 5. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України / С. О. Біла, І. Г. Бабець, І. В. Валюшко, Я. А. Жаліло [та ін.]; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 32 с. 6. Соціально-економічне становище Полтавської області за 2011 рік : [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://poltavastat.pi.net.ua/>. 7. Рейтингова оцінка соціально-економічного розвитку міст і районів за 9 місяців 2011 року : [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.adm-pl.gov.ua/main/publication/content/13557.htm>.

Надійшло до редколегії 25.01.2012